

УДК 94(4)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/61/7

СПРОБА СТВОРЕННЯ РУСИНСЬКОЇ АВТОНОМІЇ В УГОРЩИНІ У 1918–1919 рр.

І. Сакал

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Україна, 90202, м. Берегове, пл. Кошута, 6
E-mail: szklmr@gmail.com

Авторське резюме

Восени 1918 р. завершилася Перша світова війна. Австро-Угорська імперія зазнала краху, в Угорщині відбулася «революція айстр», ерцгерцог Йосиф призначив графа Мігая Карої, голову Угорської національної ради, прем'єр-міністром. Уряд Угорської Народної Республіки під проводом М. Карої намагався реалізувати своє бачення долі північно-східних комітатів Угорщини. Відомому науковцю, експертові з питань національностей Оскару Ясі було доручено розробити правові документи про самовизначення нацменшин в Угорщині. 21 грудня 1918 р. було ухвалено Народний закон №X, яким передбачалося створення на заселених русинами територіях Маморорського, Угочанського, Березького та Ужанського комітатів автономії під назвою Руська Країна. Спроба Угорської Народної Республіки створити на межі 1918–1919 рр. руську автономію є для істориків вже досить проясненою. Однак існують архівні документи, які проливають додаткове світло на відомі до цього часу події, дозволяючи повніше зрозуміти обставини створення Руської Країни, також те, наскільки реальними були шанси реалізації автономії. У статті зроблено спробу детальніше розкрити наміри угорського уряду стосовно русинів на межі 1918–1919 рр., унаочнити діяльність Міністерства Руської Країни та намісництва, а також конкретизувати суспільні обставини, що впливали на ці події. У ході дослідження автором вивчались у першу чергу малознані документи Мукачівського намісництва Руської Країни, Мукачівської греко-католицької єпархії та Народної ради рутенців Угорщини.

Ключові слова: Руська Країна, Підкарпатська Русь, Закарпаття, Угорщина, русини, русинська автономія.

ПОПЫТКА СОЗДАНИЯ РУСИНСКОЙ АВТОНОМИИ В ВЕНГРИИ В 1918–1919 гг.

И. Сакал

Закарпатский венгерский институт им. Ференца Ракоци II

Украина, 90202, г. Берегово, пл. Кошута, 6

E-mail: szklmr@gmail.com

Авторское резюме

Осенью 1918 г. закончилась Первая мировая война. Австро-Венгерская империя потерпела крах, в Венгрии состоялась «хризантемная революция», эрцгерцог Иосиф назначил графа Михая Каройи, председателя Венгерского национального совета, премьер-министром. Правительство Венгерской Народной Республики во главе с М. Каройи попытался реализовать свое видение судьбы северно-восточных комитатов Венгрии. Известному ученому, эксперту по вопросам национальностей Оскару Яси было поручено разработать правовые документы о самоопределении меньшинств в Венгрии. 21 декабря 1918 г. был принят Народный закон № X, которым предполагалось создание на заселенных русинами территориях комитатов Мараморош, Угоча, Берег и Унг автономии под названием Руська Краина. Попытка Венгерской Народной Республики создать в конце 1918 – начале 1919 г. русинскую автономию историкам известна. Однако существуют архивные документы, проливающие дополнительный свет на эти события. Они позволяют лучше понять обстоятельства создания Руськой Краины и то, насколько реальными были шансы реализации автономии. В статье предпринята попытка подробнее раскрыть планы венгерского правительства относительно русинов в 1918–1919 гг., рассмотреть деятельность Министерства Руськой Краины и Государственного наместничества, а также конкретизировать повлиявшие на те события политико-общественные обстоятельства. В ходе исследования автор изучил в первую очередь малоизвестные документы Мукачевского наместничества Руськой Краины, Мукачевской греко-католической епархии и Народного совета русинов Венгрии.

Ключевые слова: Руська Краина, Подкарпатская Русь, Закарпатье, Венгрия, русины, русинская автономия.

AN ATTEMPT TO CREATE A RUSIN AUTONOMY IN HUNGARY IN 1918–1919

I. Szakál

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College

6 Kossuth Square, Berehove, 90202, Ukraine

E-mail: szklmr@gmail.com

Abstract

The autumn of 1918 brought the end of WWI. ended. The Austro-Hungarian Empire collapsed, the Aster Revolution ran its course in Hungary, Archduke Joseph appointed Count Károlyi Mihály, head of the Hungarian National Council the Prime Minister. The government of the Hungarian People's Republic, led by M. Karoya, had its own ideas on the prospects of the north-eastern counties of Hungary. The Károlyi government entrusted Oszkár Jászi, a minister without portfolio, a well-known social scientist, an expert in ethnic issues to elaborate the Hungarian nationalities' autonomy. On December 21, 1918, the People's Law Nr.X was adopted. It provided for the creation of Ruszka Krajna autonomous region on the territory of Ung, Bereg, Ugocsa and Máramaros (Maramures) counties inhabited by the Rusins. Historians are aware of the attempt of the Hungarian People's Republic to create Rusinian autonomy in the late 1918 and early 1919. However, there are archival documents that can help to supplement our previous knowledge of the issue, providing an insight into the circumstances of the creation of Ruszka Krajna and how real the chances of autonomy were. The article attempts to reveal the plans of the Hungarian government regarding the Rusins in 1918–1919, to describe the activities of the Ministry of Ruszka Krajna and the Governor's Office, and to specify the political and social circumstances that influenced these events. In the course of the research, the author first studied the little-known documents of of Ruszka Krajna in Munkács, the Greek Catholic Diocese of Munkács, and the Rusinian People's Council of Hungary.

Keywords: Ruszka Krajna, Subcarpathian Russia, Transcarpathia, Hungary, Rusins, Rusin Autonomy.

Розпад Австро-Угорської монархії восени 1918 р. став початком дуже багатого на події періоду. Саме в цей час керівництво новоствореної Угорської Народної Республіки спробувало створити руську автономію під назвою Руська Країна. У науковій літературі, присвяченій історії Закарпаття ХХ ст., ця спроба угорського уряду згадується

неодноразово. Однак праці угорською, українською, російською та англійською мовами присвячують питанню руської автономії мало уваги [3; 4; 9; 10; 20; 24; 41]. У них переважно констатується факт ухвалення окремого закону, який окремі науковці розглядають як важливий крок в історії угорської державності [23: 45–50; 24: 53–57; 41: 25–56]. Прикметно, що у більш відомих дослідженнях набагато більше уваги присвячено спрямованій знизу вгору організаційній роботі створених у середовищі руського населення народних рад, ніж спрямованим згори вниз спробам угорського уряду. У науковій літературі висловлюють думку, що метою дій уряду М. Карої було збереження руського населення під владою Угорщини, а є автори, які висловлюють сумніви у серйозності намірів угорської влади стосовно руської автономії [23: 45–50]. В угорських дослідженнях трапляється точка зору, що створення руської автономії стало єдиним успіхом національної політики Угорської Народної Республіки. У цій статті зроблено спробу залучити до дискурсу, що займається вивченням історії Руської Країни, такі архівні джерела, які, доповнивши попередні відомості, зможуть чіткіше і повніше змалювати, як на практиці функціонувала ця спроба угорського уряду на околицях зруйнованої Австро-Угорської монархії.

Наприкінці осені 1918 р. завершилася Перша світова війна. Внаслідок поразки у цій війні в Австро-Угорській монархії почалися процеси розпаду. 31 жовтня 1918 р. за згоди Карла IV ерцгерцог Йосиф призначив прем'єр-міністром графа Мігая Карої. Програма сформованого ним уряду фактично співпадала з декларацією Угорської національної ради, проголошеною 26 жовтня 1918 р. Відповідно метою нового уряду було створення такої незалежної Угорщини, де різні національності, маючи широкі права самоврядування, брали б участь у політиці як фактор державотворення [17: 115]. Підготовкою змін стосовно самовизначення національностей зайнявся міністр Оскар Ясі. Головною ціллю роботи очолюваного ним міністерства було стримати спрямовану проти Угорщини політику Антанти, схиливши на свій бік національні меншини та сусідні народи шляхом створення кантонів на зразок Швейцарії [20: 155–156]. Відомо, що восени 1918 р. міністр вбачав мінімальні можливості вирішити питання трансільванських румунів, словаків Північної Угорщини та русинів. Хоча Міністерство з національних питань підготувало аж три законопроекти про самовизначення русинів, німців та Словацької Країни, однак переговори з національностями на цей час О. Ясі розглядав більше як створення позитивного іміджу перед Антантою [5: 282]. У такому контексті договір з русинами здавався найочевиднішим. 1938 р. в листі до Імре Чейчі экс-міністр писав з цього приводу:

«Автономія Руської Країни мала для мене більше моральне і аж ніяк не практичне значення. Бачачи, що словаки і румуни вже були зв'язані зовнішніми договорами, я хотів укласти угоду принаймні з найслабшою стороною, щоб засвідчити серйозність і чесність намірів Народної Республіки стосовно національних автономій. Щоб, коли дійде до мирного договору, ми могли б показати Антанті, що серйозно ставимося до обіцянок і можемо вирішити проблему в межах старих кордонів. Звичайно я знав і те, що наше розчленування було вже вирішене» [2: 336; 6: 420–421].

З розпадом Австро-Угорської монархії в середовищі національних меншин посилювалися відцентрові тенденції [7: 442], не стали винятком й русини, що становили більшість населення в північно-східних комітатах. Представники різних політичних напрямків із середовища русинів вважали, що настав відповідний час, аби заявити про приналежність руських територій. Перші руські народні ради виникли в Спиші та Старій Любовні, вони були прихильниками української державності, що народжувалася на схід від Карпат. Ради проукраїнської орієнтації сформувалися також у Ясінях, Сваляві та в Хусті [10: 179–182]. Єдина руська рада, що симпатизувала Чехословаччині, організувалася в Пряшеві – адміністративному центрі комітату Шарош. За ініціативи греко-католицького священника Антала Паппа в Ужгороді було створено Народну раду рутенців Угорщини, яка виступала за залишення у складі Угорщини [10: 179–182].

Було очевидно, що з руських рад, створених восени 1918 р., найшвидше уряд Карої зможе знайти спільну мову з Ужгородською радою. Після створення ради і налагодження контактів наприкінці листопада у Будапешті відбулася зустріч, на якій уряд та русинська делегація могли узгодити бачення подальших дій [9: 87–88]. Оскар Ясі прагнув якомога швидше завершити переговори з русинами, сигналізувавши цим Антанті, що угорський уряд має прийнятну для національних меншин концепцію автономії. Під час листопадових переговорів з Ужгородською радою уряд визнав право русинів на самовизначення і пообіцяв призначити на чолі Ужанського, Березького, Угочанського та Мараморошського комітатів жупанів русинського походження [11: 16–17]. Також уряд пообіцяв, що за рекомендацією руської ради в міністерство під керівництвом Ясі та у Міністерство у справах релігії й освіти будуть «призначені фахівці з відповідними повноваженнями» [16: 4]. З метою залагодження руського питання 1 грудня 1918 р. було створено урядовий комісаріат на чолі з працівником Міністерства внутрішніх справ русинського походження Орестом Сабовим, завданням якого було «підготовка практичного впровадження права угорсько-рутенського народу на самовизначен-

ня». Діяльність новоствореної інституції поширювалася на комітати Мараморош, Угоча, Берег, Земплен, Шарош та Абауй-Торна [3: 47–48]. Ідея створення такого міністерства була озвучена Ясі на засіданні Ради міністрів ще 19 листопада, ще тоді він запропонував на посаду очільника кандидатуру Сабова, на що погодилися й інші члени уряду. Також О. Ясі заявив, що секретарем міністерства він запросив відомого русинського вченого Гядора Стрипського, який пізніше на бажання Ужгородської руської ради працював на посаді радника Міністерства у справах релігії та освіти [12: 10]. Призначення Оре-ста Сабова та Гядора Стрипського також вказувало на те, що руську справу влада Угорщини хотіла якомога швидше успішно завершити. По-перше, Ужгородська рада вітала її залучення до урядової роботи, а по-друге, йшлося про двох таких осіб, які дуже добре розумілися на руському населенні з його своєрідними відносинами. Таким чином, угорський уряд намагався довести до кінця питання створення автономії через відомих на загальнодержавному рівні представників руської інтелігенції. Як Сабов, так і Стрипський були прихильниками залишення русинів у складі Угорщини. Відзначимо, що обоє досягли успішної кар'єри в угорському середовищі, тож можна припустити, що вони вірили: сформовані ще багато років тому погляди вдасться втілити на практиці під егідою нового уряду. Прикметно, що уряд не тільки взяв до уваги думку народної ради рутенців у кадрових питаннях, але й у грудні ухвалив рішення про заснування кафедри руської мови та літератури Будапештського наукового університету під керівництвом Шандора Бонкало [13: 3].

Переговори з русинами керівництво Народної Республіки не бажало базувати тільки на домовленостях з Ужгородською руською радою. Тому 10 грудня 1918 р. міністерством О. Ясі було організовано нараду, на якій головував греко-католицький священник Еумен Сабов. У руській делегації, яку до столиці доставив спеціальний потяг, були представлені усі руські політичні сили Північно-Східної Угорщини. На нараді яскраво проявилася різниця у політичних намірах. Відомі представники проукраїнської орієнтації адвокат Михайло Брашчайко та голова Ясінянської народної ради Степан Клочурак дуже скептично сприйняли угорську пропозицію, очевидно була їх відданість українській справі [9: 87]. Пізніше С. Клочурак навіть назвав будапештську зустріч абсолютно безрезультатною [41: 31]. Після зустрічі Рада міністрів 17 грудня доручила О. Ясі розробити та подати закон про самовизначення русинів [14: 18]. Проголосований 21 грудня 1918 р. закон набув чинності 25 грудня, коли був опублікований у Державному зводі законів [4: 33–34].

Народний закон № Х складався з дванадцяти параграфів, ним пе-

редбачалося що «руси́нам (руте́нцям), які живуть в Угорщині, належить повне право самоврядування в питаннях внутрішньої адміністрації, правосуддя, публічного шкільництва й навчання, народної культури, релігії та вживання мови як у сфері законодавчої, так і виконавчої влади» [4: 33]. У законі не конкретизувалися територіальні межі автономії, йшлося тільки про те, що його дія поширюється на Марамо-рошський, Угочанський, Березький та Ужанський комітати, а остаточні кордони до рішення Мирної конференції не визначаються. Закон містив норми про спільні з Народною Республікою справи та про подвійне управління автономією через Міністерство Руської Країни та Державне намісництво (адміністрацію) Руської Країни [4: 33].

Таким чином, практична реалізація закону була покладена на два органи виконавчої влади. Міністерство, очолюване Орестом Сабовим, розташовувалося в Будапешті у будівлі Міністерства юстиції. Заступником міністра Руської Країни у ранзі держсекретаря уряд призначив Тодора Гуті, а керівником адміністрації з центром у Мукачеві став рахівський адвокат Агоштон Штефан як губернатор. З архівних документів, які залишилися з періоду кількомісячного існування Руської Країни, бачимо, що міністерство намагалося насамперед з'ясувати з іншими міністерствами питання повноважень та знайти засоби для виконання прохань і питань, які надходили з Мукачева. Державне намісництво у свою чергу докладало зусиль для формування на місці автономного адміністративного управління та вирішення заплутаного клубка злободенних проблем, як потім з'ясується, з перемінним успіхом.

На процес практичної реалізації закону безсумнівно впливали настрої руського населення, що проживало у гірських регіонах. Про суспільні настрої, економічну і соціальну ситуацію можна отримати уявлення з протоколів, які фіксують приєднання руських поселень до Народної ради рутенців Угорщини. Протягом 1918–1919 рр. завдяки залученню греко-католицького духовенства значна частина руських поселень проголосила приєднання до Народної ради. У процесі приєднання велику роль відігравали місцеві духівники або дяки-вчителі. В аналізованих архівних матеріалах збереглося 23 протоколи, спільним для яких є фіксація приєднання представників населеного пункту до Ужгородської ради. Паралельно у них наводилися всі ті скарги, вирішення яких населення сподівалося знайти в новій влади. Можна припустити, що проголошення приєднання у багатьох випадках відбувалося під впливом місцевого духовенства. Це наглядно демонструють протоколи приєднання Кольчинської та Селештовської рад. У цих двох селах був той самий греко-католицький священик, а протоколи в обох випадках збігаються дослівно [36: 12–14, 17–20]. При

цьому не викликає сумнівів, що всі ті економічні та адміністративні проблеми, про які говорилося в протоколах, були реальними. Серед них згадувалися безземелля, обмеження права користування лісами, ставлення до селян та зловживання чиновників різного рівня. Крім цього, у багатьох протоколах відчуються сильні антисемітські настрої. А на тих зборах, де не було представників греко-католицької церкви, висловлювалися і проти деяких церковних податків і зборів. Усі ці давні проблеми разом із поганою економічно-соціальною ситуацією стали плодючим ґрунтом для розвитку уже згадуваного нами «схизматичського» руху, що виник на початку століття [18: 34].

Про настрої верховинських сіл взимку 1918 р. багато цікавого дізнаємося зі звіту Калмана Сорводі. Цей журналіст і редактор разом з понад 10 своїми співробітниками за дорученням Гіадора Стрипського, співпрацюючи з Державним комітетом пропаганди Угорської Народної Республіки, об'їздив 69 населених пунктів Верховини, щоб пересвідчитися, які там панують настрої та намагатися схилити їх населення на бік Руської Країни. З детального звіту дізнаємося, що для протоколів про приєднання до Ужгородської ради було характерним включення різноманітних скарг. Населення гірських районів часто ставилося до угорських органів влади з недовірою, а через економічні негаразди та бідність були відкритими як до української, так і до румунської пропаганди. Перша, очевидно, переважала, і в багатьох населених пунктах, де проводилася проукраїнська агітація, ця ідея мала впливових прихильників [31: 17–25]. К. Сорводі, спостерігши посилення українофільського руху в Хусті, відзначав: «За останні десятиліття – але особливо за час війни – вони зазнали від угорців стільки кричущої кривди, що покращення свого становища уявляють тільки у разі створення такої держави, де використання рідної мови, віросповідання, можливості культурної та економічної реалізації будуть необмеженими, де державна влада реально, а не у формі порожніх обіцянок, які ніколи не виконуються, захистить їх від брутальності чиновників, лісників, жандармів. Такою вони уявляють Україну» [31: 17–25]. Але при цьому він не вважав ситуацію повністю програвною: «Під час спілкування із незадоволеними у мене склалося стійке враження, що іредентизм не є стійким переконанням чи прагненням, а більше породжений гіркотою від минулих помилок, тому державні зміни змогли б швидко й рішуче обеззброїти ці настрої» [31: 17–25]. Калман Сорводі рекомендував якомога швидше замінити суддів, нотаріусів, священників, лісників, щоб нові службовці змінили ті стереотипи та оцінки, які склалися у населення про угорську владу. Цим можна схилити населення, а в першу чергу – його

провідників, до думки про автономію Руської Країни і одночасно по можливості перехопити вітер з вітрил української, румунської та чеської пропаганди [31: 17–25].

Керівництво Угорської Народної Республіки намагалося зробити думку про руську автономію популярною серед громадян. Цим питанням у Комітеті пропаганди займався Гіадор Стрипський. У столиці організовували тематичні вечори, у гірських районах ходили агітатори, обіцяючи місцевому населенню краще життя. Відомий угорський прозаїк Дюла Круді навіть присвятив цій темі окрему книгу «Требімита. Дзеркальце Руської Країни» («Havasi kürt. Ruszka Krajna kistükre»). Доля книги добре відображає саму історію спроби створення автономії. Круді написав книгу взимку 1918 р., маючи на меті наблизити до угорських читачів «незнайомих знайомих»-русинів, що проживали у Північно-Східній Угорщині. Автор мав намір видати книгу в Ужгороді на початку 1919 р., однак на тоді це вже стало неможливим, оскільки чехословацькі військові загони в січні 1919 р. зайняли місто. Добре характеризує ситуацію в цій частині Угорщини протягом 1918–1919-х рр. те, що Круді писав свою книгу за часів активної розбудови Угорської Народної Республіки, а видана вона Руським народним комісаріатом за часів Угорської Радянської Республіки, коли території запланованої автономії вже були зайняті чужими військами.

Загалом спроба подати ідею автономії в яскравій обгортці була зовсім не зайвою. Серед угорського населення згаданих у законі чотирьох комітетів чимало хто виступав проти створення, як вони казали, «руської імперії» [1: 4]. Багатьом навіть уявити було важко, що русини, яких вважали «бідними меншими братами» [8: 7], отримають широкі політичні права.

Серед таких обставин очевидно, що організувати управління автономією було непростим завданням. Рахівський адвокат і редактор Агоштон Штефан, що був призначений керувати адміністрацією, з великою енергією взявся за організаційні завдання. Протягом січня–березня 1919 р. його діяльність зосереджувалася на трьох головних напрямках.

Перший – це налагодження контактів з територіальними адміністративними органами, а також розбудова адміністративного управління автономії. З першим, як свідчить січневє листування комісара, було менше проблем [28: 1–5], адже адміністративні органи різного рівня вітали створення Державного намісництва і запевняли Штефана у готовності співпрацювати. Натомість розбудова власної управлінської вертикалі зустрілося з серйозними труднощами. У цьому контексті одна з найбільших проблем була спричинена тим, що межі Руської Країни не були конкретизовані. На прохання

Ореста Сабова мукачівська адміністрація на середину січня підготувала проект про кордони автономної території. Основою згадуваної у проекті території, як зазначалося у пояснювальній записці, «реальні мовні межі, які не всюди співпадають зі статичними даними» [28: 1–5]. Можливі винятки були пояснені так: «Кілька угорських міст і сіл потрапляють до території Руської Країни тому, бо навколо них знаходяться руські поселення, там знаходяться установи та заклади комітатів, де русини складають більшість, а Мараморошський комітат не мав шляху до материнської держави. Натомість Ужгород є центром руських культурних закладів» [28: 1–5]. Це призвело до утворення в північно-східних комітатах своєрідного подвійного адміністративного управління. Адже з одного боку керувати бажало розташоване в Мукачеві намісництво на чолі з Агоштоном Штефаном, а з іншого – від управління не відмовлялися і чотири жупани, які очолювали комітати, а це часто призводило до дискусій стосовно сфер повноважень і відповідальності.

Державне намісництво не змогло організувати адміністративну роботу на цій території, адже на коли згадуваний проект був розроблений, сталося багато подій, які унеможливлювали розбудову управлінської вертикалі. З одного боку, серед русинів, які проживали в Угорському королівстві, на кінець Першої світової війни поширилася проукраїнська орієнтація. Цьому безперечно сприяв той факт, що на схід від Карпат, у Галичині та Наддніпрянщині, вибухнули національні державотворчі процеси. Зокрема, результатом співпраці з галицькими українськими політичними організаціями стало те, що 8 січня 1919 р. Гуцульська народна рада проголосила в Ясіня Гуцульську Народну Республіку. Проголошення супроводжувалося підтримуваним із Галичини збройним повстанням [39: 22]. Як і Народну раду, що складалася з 42 членів, так і недовговічну Народну Республіку очолював Степан Ключурак [40: 27]. Маючи досвід Першої світової війни, С. Ключурак доволі скептично ставився до планів угорського уряду вирішити питання руського самоврядування. У залі ясінянського кінотеатру новоорганізована рада оголосила 8 листопада 1918 р. перед скликанням з навколишніх сіл населенням приєднання до створеної України. У заяві саме угорська влада звинувачувалася у значних втратах під час війни, а на карб і минулого, і нинішнього угорського урядів ставилося позбавлення можливостей розвитку «русько-української» культури [38: 103–104]. Намір про приєднання був зачитаний на станіславському засіданні Національної ради Західноукраїнської Республіки делегацією, очолюваною С. Ключураком. Для практичної реалізації приєднання Гуцульська народна рада організувала на православне Різдво, 7–8 січня, повстання проти розквартированого в Ясіня угорського гар-

нізону [3: 49]. Після повстання була проголошена Гуцульська Народна Республіка, територія якої збройним шляхом була поширена на Рахівський район, однак подальше просування зупинила румунська армія [3: 53]. Північно-західні землі автономії внаслідок вторгнення 12 січня в Ужгород та його околиці взяли під контроль чехословацькі війська. Захоплення Ужгорода та Мараморош-Сігета мало негативні наслідки для інших територій Ужанського та Мараморошського комітатів, які залишилися під угорською владою. Як писав міністр Руської Країни у листі до міністра внутрішніх справ Вінце Надя, «органи місцевої адміністрації ледве можуть контактувати з комітатською владою, тому безперерйне державне управління перебуває в небезпеці» [34: 2]. Оскільки у названих комітатах адміністративні центри не потрапили під владу губернатора, він просив міністра внутрішніх справ надати тим територіям Ужанського та Мараморошського комітатів, що залишилися, права урядового комісаріату [34: 2].

Іншим важливим напрямком діяльності Державного намісництва було вирішення проблем із безнадійним постачанням Північно-Східної Угорщини. Губернатор за сприяння Ореста Сабова намагався забезпечити населення продуктами харчування, одягом, сільсько-господарськими засобами через надсилання з Будапешта залишків військової допомоги. Одночасно з цим очільник автономії ініціював якомога швидший початок земельної реформи, адміністративну підготовку реалізації якої розпочала Земельна інспекція № 16. Тут проявилися ті труднощі, які перешкоджали діяльності намісництва у цій сфері. У листі від 12 березня 1919 р. Штефан скаржився Оресту Сабову, що у ході реалізації земельної реформи в Березькому комітаті його роль була тільки пасивною, оскільки запуском акції керував березький жупан Міклош Кутклофолві, що діяв, за словами губернатора, за дорученням міністра земельних справ [32: 1–6]. Дискусії такого типу навколо повноважень траплялися і в інших випадках [29: 46]. Важливо відзначити, що забезпечення постачання, яке хоча б трохи покращило економічно-соціальне становище населення, Державне намісництво вважало одним із найзлободенніших політичних питань. А питання земельної реформи і дискусії навколо неї стосовно повноважень А. Штефан вважав з точки зору реалізації автономії ще суттєвішим. Про це він у березні 1919 р. писав так: «Належне і невідкладне вирішення цієї ситуації, на мою думку, важливе насамперед з точки зору інтересів руської автономії, а разом із цим – оскільки інтереси руського й угорського народів стосовно будь-якого вияву суспільного життя і найменше у реалізації цієї акції зовсім не суперечать одні одним – є необхідним і в інтересах державних. Вважаємо, що подальше відкладення визначення повноважень намісництва

Руської Країни для ефективнішого керування територіями, де проживають русини, завдасть значної шкоди суспільним інтересам» [32: 1–6]. Проблеми з харчами, утруднене управління призводило до дуже трагічних ситуацій. Намісництво неодноразово зверталося до Міністерства внутрішніх справ і Міністерства оборони з проханням надіслати військові сили для утихомирення настроїв у гірських районах. З багатьох поселень до комісара надходили повідомлення про насильні захоплення земель, а в Міжгір'ї та околицях великими проблемами стали постійні пограбування, розбійники на дорогах і вже ледве не буденна контрабанда збіжжя до Галичини [35: 1–33].

Третім напрямком діяльності намісництва було продовження пропаганди для впливу на настрої населення і спроби зупинити українську і румунську пропагандистську діяльність. Для проведення пропаганди Міністерство Руської Країни надало мукачівській адміністрації 200 000 корон. З цієї суми передбачалося фінансування роздачі листівок та агітаторів, які мали впливати на настрої населення. Орест Сабов таким чином сформулював свої пов'язані з цим завданням очікування: «Було б бажано, щоб пан губернатор на підпорядкованій йому території докладав зусиль для позитивного впливу на настрої населення стосовно наданої законом автономії. Для цієї цілі необхідно підбирати абсолютно надійних осіб, які шляхом безпосереднього контактування з населенням встановили б його бажання і полегшили роботу пана губернатора завдяки збору даних» [26: 6]. Особам, що були задіяні в пропагандистській роботі, необхідно було дізнаватися про скарги і образи, не давати безвідповідальних обіцянок. При цьому треба було звертати увагу людей, що «при об'єднанні зусиль на них чекають промисловий та економічний бум, що завдяки культурному розвитку на нас чекає щасливе майбутнє» [27: 5–6]. А у директиві для агітаторів йшлося: «А поки все це станеться, нашим гаслом хай стане порядок, дисципліна, єднання, і тоді не буде більше скарг між Карпатськими горами» [27: 5–6]. Описані вище труднощі в розбудові управлінської вертикалі та відомі нам проблеми в майбутньому дозволяють припустити, що пропагандистська робота не була цілком успішною. Це підтверджується й тим, що 21 січня 1919 р. в Хусті Всенародні збори закарпатських українців під головуванням Михайла Брашчайка ухвалили рішення про возз'єднання руського населення комітатів Мараморош, Угоча, Берег, Унг, Земплен, Шарош, Сепеш і Абауй-Торно з українцями Соборної України [21: 13–40]. За спогадами учасників та згідно з протоколами конгресу, у ньому взяли участь 420 делегатів зі 150 населених пунктів, які після виступу Михайла Брашчайка ухвалили рішення про возз'єднання Угорської Русі з Україною [22: 132]. Дата події була важливою й тому,

що наступного дня, 22 січня, у Києві був проголошений акт злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. У виданому Директорією УНР універсалі урочисто проголошувалося, що Угорська Русь, Галичина та Буковина як частини Західноукраїнської Республіки зливаються воєдиною з «Наддніпрянською Великою Україною» [22: 134]. Однак декларування єднання не могло супроводжуватися створенням реальної територіальної єдності, оскільки Український національний рух ні на Наддніпрянщині, ні в Західній Україні не був здатний забезпечити тривалого контролю територій. На сході формування української влади унеможливив наступ більшовицьких військ та хаос громадянської війни, а на заході – захоплення територій польськими військами, не згадуючи вже про такі перешкоджаючі фактори, як відсутність в українського руху широкої суспільної підтримки та суперечності між його провідниками [25: 111–121]. Поширювати проукраїнські настрої намагалися активною пропагандистською діяльністю, а спроби перешкодити їй забрало значну енергію в Державного намісництва Руської Країни, що перебувало на стадії формування. Агоштон Штефан неодноразово звертався з проханням посилити прикордонні загони на межі з Галичиною, однак отримував від Міністерства внутрішніх справ негативну відповідь [35: 1–33]. Не полегшувало вирішення ситуації й те, що військові не завжди узгоджували свої дії з намісництвом. У зв'язку з цим комісар звертався до міністра оборони Вільмоша Бьома: «Прошу інструктувати усіх осіб, які направляються з будь-якою місією до Руської Країни, щоб вони перед початком своєї діяльності посвідчили себе у мене, тому що намісництво переповнене особами з військовими квитками, серед яких багато українських агітаторів» [30: 1–28]. Зі звітів та скарг, які надходили до Міністерства Руської Країни та намісництва у Мукачеві, бачимо, що дії проти української агітації в окремих випадках були насильницькими. Державний секретар Тодор Гуті інформував губернатора у лютому 1919 р.: «До мене прибула делегація з Хуста і його околиць і скаржилася на те, що прикордонники застосовували силу до руського населення, мотивуючи це тим, що вони носять жовто-блакитні стрічки і виявляють проукраїнські погляди» [30: 1–28]. Лист подібного змісту надіслав Агоштон Штефану і голова ужгородської ради Шімон Сабов: «З багатьох місць приходять повідомлення, що представники силових органів застосовують до русинів з українськими поглядами брутальні переслідування <...> вважаємо за необхідне вказати на небезпеку таких дій, які можуть завдати шкоди Вашій політиці інтеграції» [33: 14]. Ті, хто працював над розбудовою автономії, цілком правомірно побоювалися, що такі випадки шкідливо впливатимуть на справу Руської Країни, тому

в конкретних випадках, як у згадуваному хустському, намісництво вживало негайних заходів [30: 1–28].

Вище згадані факти засвідчують, що практичне створення автономії Руської Країни відбувалося за дуже складних обставин. Уже при прийнятті народного закону спостерігалася недовіра угорського населення Північно-Східної Угорщини до руської автономії. Налагодження адміністративної вертикалі ускладнювалося й захопленням, починаючи з січня 1919 р., територій чехословацькими й румунськими військовими загонами і напівголодним існуванням руського населення, а також потужною українофільською агітацією, яка найвиразніше виявила себе в Ясіня та Хусті. Необхідно звернути увагу на те, що хоча найдіяльнішими прихильниками залишення руських територій у складі Угорщині восени 1918 р. були Мукачівська єпархія та Народна рада рутенців Угорщини, однак у документах намісництва, що збереглися, майже відсутні згадки про те того, щоб адміністрація Штефана пробувала налагодити співпрацю з Мукачівською греко-католицькою єпархією або Ужгородською руською радою. І хоча чимало греко-католицьких священників зверталися листовно до губернатора, переважно у зв'язку з проблемами парафіян, однак доступні нам джерела не вказують на зв'язки між єпархією та Штефаном на жодному рівні. Тональність єдиного листування між Шімоном Сабовим та Агоштоном Штефаном вказує на прохолодні відносини між головою ради та губернатором [33: 9]. Звичайно, на діяльність греко-католицької єпархії і на діяльність Руської народної ради значно вплинуло те, що 12 січня 1919 р. Ужгород потрапив під контроль Чехословаччини. На засіданні Народної ради 15 січня 1919 р. Шімон Сабов повідомив про військову окупацію, у зв'язку з якою, як він висловився, потрібно «поводитися пасивно» [37: 1–5]. Разом із цим представники ради розпочали переговори з чехословацьким військовим керівництвом, одночасно почалося налагодження контактів з американськими русинами.

На межі 1918–1919 рр. становище гірських районів стало просто катастрофічним. Не було належного постачання продовольства, погіршився правопорядок. З січня 1919 р. на цих території діяли чехословацькі, румунські та українські загони. Суверенітет угорської держави, з точки зору забезпечення діяльності автономії, критично похитнувся. Можемо стверджувати, що співпраця між угорським урядом та автономією не завжди була гладкою. У ході вивчення джерел у автора склалося враження, ніби уряд відсторонився від керівних органів Руської Країни, принаймні не дуже ефективно допомагав їхній роботі і повадився у справі розбудови автономії пасивно. На урядових засіданнях у перші місяці 1919 р. питання, пов'язані з Руською Країною, майже не потрапляли до порядку денного. Пока-

зовою є ситуація на засіданні Ради міністрів 8 березня 1919 р., коли Орест Сабов звернувся до урядовців з тими самими питаннями, які порушував і у січні та лютому: «Для виконання закону про руську автономію вам необхідно якнайшвидше вжити відповідних заходів, зокрема невідкладно прийняти до реалізації визначення правових повноважень автономії і на основі цього у всіх тих питаннях, у яких автономія має право самостійного прийняття рішень, якнайскоріше надати їй відповідний мандат» [15: 7–8]. На цьому ж засіданні уряду – яке, до речі, було останнім за період існування Народної Республіки, де йшлося про Руську Країну – О. Сабов виразив своє невдоволення пропагандистською роботою, оскільки вважав, що наявних матеріальних засобів недостатньо для протистояння українській та чеській агітації. Також міністр знову звернувся до Ради міністрів з проханням «допомогти йому в якомога швидшій реалізації автономії, наданої законом, та надати для цього всю необхідну матеріальну та моральну підтримку» і відзначив, що, враховуючи прохання русинів, варто перенести міністерство до Мукачева [15: 7–8].

Однак цього не сталося, бо Сабов не погодився співпрацювати зі створеною 21 березня Радянською Республікою. При цьому справа Руської Країни ще залишалася на порядку денному. Був створений Руський народний комісаріат, повноваження якого поширили на всі комітати, де була значна кількість руського населення. Комісаром був призначений колишній губернатор Агоштон Штефан. Також були створені дві військові організації – Руська червона гвардія і Руська червона охорона, куди, щоб уникнути голоду, охоче зголошувалися чоловіки [4: 35–37]. Однак кардинальні проблеми, які по-справжньому перешкоджали функціонуванню автономії, залишилися невирішеними і за радянського уряду. Один із політиків Ужанської директорії так описував ситуацію, що склалася на Верховині у квітні 1919 р.: «Населення повністю відрізане від зовнішнього світу, немає ні пошти, ні телеграфу, ні телефону, ні засобів пересування і наслідком цього є те, що про події великого світу воно нічого не знає і навіть якщо щось і чуло, ці новини доходять у спотвореному і жахливому вигляді <...> Продуктів харчування також нема, народ голодує <...> не хоче збиратися на жодні зібрання і нікому не йме віри» [19: 116]. Просування чехословацьких і румунських військ обмежило радянський період в Руській Країні сорока днями та завершило спробу створення руської автономії.

Визначену в грудні 1918 р. демаркаційну лінію чехословацькі заго-ни перейшли тільки 26 квітня, приєднавшись таким чином до нападу румунських військ проти Угорської Радянської Республіки, розпочато-го на десять днів раніше. На Паризькій мирній конференції 11 липня

1919 р. остаточно узгодили державний кордон між Чехословаччиною та Угорщиною, які й було через два дні зафіксовано окремим протоколом [3: 54]. У серпні чехословацькі військові вийшли на лінію в Берегівському окрузі, яка пізніше стала чехословацько-угорським кордоном [3: 55]. Внаслідок цього Ужгородська руська рада, яка до того проголошувала вірність Угорщині, опинилася цілком у новій ситуації. Тому 8 травня 1919 р. створена переважно з членів Народної ради рутенців Угорщини, Пряшівської та Хустської рад Центральна руська народна рада під головуванням Августина Волошина проголосила добровільне приєднання до Чехословаччини. Першим під час засідання висловився Шімон Сабов, який, як свідчить протокол, чехословацьку орієнтацію описав так: «Це найкращий шлях до Божого рішення на наше питання» [18: 48].

З описаної нами вище спроби створення Руської Країни очевидно, що створення автономної території відбувалося за дуже складних обставин і процесів. У тому, що уряд Карої доволі швидко знайшов спільну мову із, як висловився О. Ясі, «найслабшою стороною», значну роль відіграла Мукачівська греко-католицька єпархія, а також створена за ініціативи єпископа Антонія Паппа Народна рада рутенців Угорщини. Уряду вдалося знайти і переконати тих представників русинів, які завдяки своїй політичній та науковій діяльності були відомі на загальнодержавному рівні і водночас являли авторитет для нечисленної руської інтелігенції. Однак імплементація народного закону № X зустрілася з численними перешкодами. Серед них насамперед варто назвати несприятливе економічно-соціальне становище гірських районів, до якого додалася недовіра місцевого населення до угорської влади внаслідок жорсткої національної політики, що проводилася у попередні десятиріччя, та її виявів на нижчих рівнях адміністративного управління. Частково цим пояснюється те, що гасла про від'єднання від Угорщини, знайшли так багато послідовників серед осіб, що користувалися більшим-меншим авторитетом і повагою серед руського населення. Ускладнювали становище й протиріччя та напружені стосунки між особами, на яких лягло завдання реалізації самоврядування, а в хаотичній ситуації, ймовірно, Будапешт по-справжньому не вірив в успіх створення автономії. Зрештою, наступ румунських та чехословацьких військ поклав край усім подальшим спробам. Руська інтелігенція з Північно-Східної Угорщини, що не мала однастайних поглядів, була поставлена перед фактом, тому, пристосовуючись до нових обставин у травні 1919 р. однастайно проголосити приєднання до Чехословаччини.

Зі сторічної перспективи видається, що закон про руську автономію відігравав суттєву роль у контексті зовнішньої політики На-

родної Республіки і мав переконати Антанту у серйозності намірів Угорщини стосовно нацменшин. На період намагань розбудувати самоврядування ситуація у Верховині стала ще більш злиденною. Пануюча у 1918–1919 рр. бідність не оминула й гірський край. Уряд Народної Республіки просто не здатний був забезпечити належне функціонування адміністративної вертикалі, не вдалося зберегти і державний суверенітет у північно-східних комітатах, як, зрештою, і на інших прикордонних територіях. За таких обставин створення автономії на практиці просто не мало реальних шансів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Az északkeleti magyarság veszedelme Ruszka-Krajna határai miatt* // Budapesti Hírlap. 43. szám. 1919. 02.19.
2. *Fedinec C. «...önbizalmat jelentene...»*: Kárpátalja a revíziós időszak magyar politikai retorikájában. Kárpátalja a revíziós időszak magyar politikai retorikájában // Kárpáti Ukrajna. Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai. Szerkesztette: Fedniec Csilla. Pozsony: Kalligram Kiadó, 2014. O. 335–352.
3. *Fedinec C. A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944.* Dunaszerdahely, Szlovákia, Somorja, Szlovákia: Lilium Aurum, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2002. 533 o.
4. *Fedinec C. Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944.* Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok. Dunaszerdahely, Szlovákia, Somorja, Szlovákia: Lilium Aurum, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2004. 663 o.
5. *Hatos P. Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története.* Budapest: Jaffa Kiadó, 2018. 488 o.
6. *Jászi Oszkár válogatott levelei.* Összeállította: Litván György, Varga F. János. Budapest: Magvető, 1991. 625 o.
7. *Judson P.M. The Habsburg Empire. A New History.* Cambridge, Massachusetts; London, England, 2016. 592 p.
8. *Krúdy G. Havasi Kürt.* Miskolc: Felsőmagyarországi Kiadó, 2001. 167 o.
9. *Magocsi Paul Robert: The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848–1948.* Cambridge; London, 1978. 576 p.
10. *Magocsi P.R. With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns.* 1st ed. Central European University Press, 2015. 564 p.
11. Magyar Nemzeti Levéltár (MNL OL). K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1918.11.18.
12. MNL OL. K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1918.11.19.
13. MNL OL. K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1918.12.06.
14. MNL OL. K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1918.12.17.

15. MNL OL. K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1919.03.8.
16. Megegyezés a ruténekkal // Budapesti Hírlap. 273. szám. 1918. november 21.
17. *Romsics I.* Magyarország története a XX. században. Budapest: Osiris Kiadó, 2004. 668 o.
18. *Szakál I.* «Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között». Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918–1919). Beregszász; Ungvár, 2018. 248 o.
19. *Szakál I.* Jászi Oszkár és a ruszinok: a ruszin önrendelkezés esélyei 1918–1919-ben // «Ruszin voltam, vagyok, leszek...». Népszerű olvasókönyv. Szerk. Fedinec Csilla – Csernicskó István. Budapest, 2019. O. 92–116.
20. *Szarka L.* A Jászi Oszkár vezette nemzetiügyi minisztérium rendezési tervei és működése 1918 végén // A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Lendva, 2000. O. 154–163.
21. *Болдижар М.* Закарпаття між світовими війнами. Факти, події, люди, оцінки. Ужгород, 2011. 148 с.
22. *Вегеш М., Токар М.* Карпато-українське державотворення. До 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 536 с.
23. *Віднянський С.* Проблема самовизначення і розв'язання питання про державну приналежність Закарпаття (1918–1919) // Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура. Ред.: Вегеш, Микола, Фединець, Чілла (et al.). Ужгород: Ліра, 2010. С. 45–50.
24. *Гранчак І., Ганчин В.*: Спроби уряду М. Каролі утримати Закарпаття в складі Угорщини. Закон про Руську Країну // Нариси історії Закарпаття. Т. II: 1918–1945 / Ред. Іван Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 53–58.
25. *Грицак Я.* Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
26. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 1.
27. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 2.
28. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 4.
29. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 6.
30. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 9.
31. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 12.
32. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 17.
33. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 26.
34. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 44.
35. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 54.
36. ДАЗО. Ф. 1134. Оп. 1. Од. зб. 2.
37. ДАЗО. Ф. 1134. Оп. 1. Од. зб. 6.
38. *Клочурак С.* До волі (Спомини). Нью-Йорк: Карпатський союз Інк, 1978. 184 с.
39. *Королько А., Павлючок Я.* Гуцульська Республіка 1918–1919 рр. До питння організації «Січневого зриву» і становлення Української влади на Закарпатській Гуцулщині // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 17. С. 17–25.

40. Петрецький В. Історичні особливості становлення політичної еліти Закарпаття (перша чверть XX століття). Науково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2014. 60 с.

41. Пушкаш А. Цивилизация или варварство: Закарпатье (1918–1945 гг.). М.: Европа, 2006. 557 с.

REFERENCES

1. *Budapesti Hírlap*. (1919) Az északkeleti magyarság veszedelme Ruszka-Krajna határai miatt. 19th February.

2. Fedinec, Cs. (2014) "...önbizalmat jelentene...": Kárpátalja a revíziós időszak magyar politikai retorikájában. Kárpátalja a revíziós időszak magyar politikai retorikájában ["...It Could Mean Self-confidence...": Transcarpathia in the Hungarian Political Rhetoric of the Revisionist Period]. In: Fedinec, Cs. (ed) *Kárpáti Ukrajna. Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai* [Carpatho-Ukraine. From Verecke to Khust. The National Interpretation of the History of a Conflict]. Pozsony: Kalligram Kiadó, pp. 335–352.

3. Fedinec, Cs. (2002) *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944* [The Historical Chronology of Transcarpathian Hungarians 1918–1944]. Dunaszerdahely, Szlovákia, Somorja, Szlovákia: Lilium Aurum, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

4. Fedinec, Cs. (2004) *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok* [Documents on the History of the Transcarpathian Hungarians. 1918 – 1944. Laws, Decrees, Minority Programs, Statements]. Dunaszerdahely, Szlovákia, Somorja, Szlovákia: Lilium Aurum, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

5. Hatos, P. (2018) *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története* [The Cursed Republic. The History of the Collapse in 1918 and the Aster Revolution]. Budapest: Jaffa Kiadó.

6. Litván, Gy. & Varga, F.J. (eds) (1991) *Jászi Oszkár válogatott levelei* [Selected Letters from Oszkár Jászi]. Budapest: Magvető.

7. Judson, P.M. (2016) *The Habsburg Empire. A New History*. Cambridge, Massachusetts, London, England.

8. Krúdy, Gy. (2001) *Havasi Kürt* [Trembita]. Miskolc: Felsőmagyarországi Kiadó.

9. Magocsi, P.R. (1978) *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848–1948*. Cambridge, London.

10. Magocsi, P. R. (2015) *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Central European University Press.

11. Hungarian National Archives (MNL OL) K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek [Protocols of the Cabinet of Ministers]. 18th November 1918.

12. Hungarian National Archives (MNL OL) K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek [Protocols of the Cabinet of Ministers]. 19th November 1918.

13. Hungarian National Archives (MNL OL) K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek [Protocols of the Cabinet of Ministers]. 6th December 1918.

14. Hungarian National Archives (MNL OL) K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek [Protocols of the Cabinet of Ministers]. 17th December 1918.
15. Hungarian National Archives (MNL OL) K27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek [Protocols of the Cabinet of Ministers]. 8th March 1918.
16. *Budapesti Hírlap* (1918) Megegyezés a ruténekkal [Agreement with the Ruthenians] 21st November.
17. Romsics, I. (2004) *Magyarország története a XX. században* [The History of Hungary in the 20th Century]. Budapest: Osiris Kiadó..
18. Szakál, I. (2018) "*Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között*". *Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918–1919)* [Order, Discipline, Unity, and there will be No Complaints Anymore Between the Carpathian hills – Documents on the History of Ruska Kraina (1918–1919)]. Beregszász–Ungvár: [s.n.].
19. Szakál, I. (2019) Jászi Oszkár és a ruszinok: a ruszin önrendelkezés esélyei 1918–1919-ben [Oszkár Jászi and the Rusins: the Chances of the Rusin Self-governance in 1918–1919]. In: Fedinec, Cs. & Cserniczkó, I. (eds) "*Ruszin voltam, vagyok, leszek...*" ["I was a Rusin, I am, I will be..."]. Budapest: Gondolat Kiadó. pp. 92–116.
20. Szarka, L. (2000) A Jászi Oszkár vezette nemzetiségi minisztérium rendezési tervei és működése 1918 végén [The Plans and the Function of the Ministry of Nationalities lead by Oszkár Jászi at the end of 1918]. In: Göncz, L. (ed.) *A Mura mente és a trianoni békeszerződés* [The Mura Region and the Trianon Peace Treaty]. Lendva: Lendvai Füzetek. pp. 155–156.
21. Boldizsar, M. (2011) *Zakarpattya mizh svitovimi viynami. Fakti, podii, lyudi, otsinki* [Transcarpathia between the World Wars. Facts, Events, People, Evaluation]. Uzhhorod: [s.n.].
22. Vehesh, M. & Tokar, M. (2009) *Karpato-ukraïns'ke derzhavotvorennya. Do 70-richchya progloshennya derzhavnoi nezalezhnosti Karpats'koï Ukraïni* [Carpatho-Ukrainian State Formation. For the 70th Anniversary of the Proclamation of the Independence of Carpatho-Ukraine]. Uzhhorod: Goverla.
23. Vidnyanskiy, S. (2010) Problema samoviznachennya i roz'v'yazannya pi-tannya pro derzhavnu prinalazhnist' Zakarpattya (1918–1919) [The problem of self-identification and the question of the state affiliation of Transcarpathia (1918–1919)]. In: Vehesh, M. & Fedinec, Cs. (eds) *Zakarpattya 1919–2009 rokiv: istoriya, politika, kul'tura* [Transcarpathia between 1919–2009: History, Politics, Culture]. Uzhgorod: Lira. pp. 45–50.
24. Granchak, I. & Ganchin, V. (1995) Sprobi uryadu M. Karoli utrimati Zakarpattya v skladi Ugorshchini. Zakon pro Rus'ku Kraïnu [The attempt of M. Károlyi to preserve Transcarpathia in Hungary. The Law on Ruszka Krajna]. In: Granchak, I. et al. *Narisi istorii Zakarpattya* [Sketches of the History of Transcarpathia]. Vol. 2. Uzhhorod: Zakarpattya. pp. 53–58.
25. Gritsak, Y. (2000) *Narisi istorii Ukraïni: Formuvannya modernoi Ukraïns'koï natsii XIX-XX st.* [Essays on the History of Ukraine: The Formation of the Modern Ukrainian Nation in the 19th–20th century]. Kyiv: Geneza.
26. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 1.
27. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 2.

28. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 4.
29. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 6.
30. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 9.
31. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 12.
32. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 17.
33. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 26.
34. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 44.
35. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 54.
36. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 1134. List 1. File 2.
37. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 1134. List 1. File 6.
38. Klochurak, S. (1978) *Do voli (Spomini)* [Strive for Freedom. (Memories)]. New York: Karpats'kij Sojuz Ink.
39. Korolko, A. & Pavlyuchok, Ya. (2010) Gutsul's'ka Respublika 1918–1919 rr. Do pitpnyia organizatsii "Sichnevogo zrivu" i stanovlennia Ukraïns'koi vladi na Zakarpats'kii Gutsulshchini [Hutsul Republic 1918 – 1919. To the Question of the Organization of the "January Uprising" and the Establishment of the Ukrainian Rule on the Transcarpathian Hutsul Land]. *Visnik Prikarpat's'kogo universitetu. Istorii*. 17. pp. 17–25.
40. Petretskiy, V. (2014) *Istorichni osoblivosti stanovlennia politichnoi eliti Zakarpattia (persha chvert' XX stolittia)* [The Historical Peculiarities of the Political Elite of Transcarpathia (The first quarter of the 20th century)]. Uzhhorod: Uzhhorod National University.
41. Pushkash, A. (2006) *Tsivilizatsiia ili varvarstvo: Zakarpat'e (1918–1945 gg.)* [Civilization or Barbarism: Transcarpathia 1918–1945]. Moscow: Evropa.

Сакал Имре – доктор философии, преподаватель кафедры истории и общественных дисциплин Закарпатского венгерского института им. Ференца Ракоци II (Украина).

Сакал Имре – доктор філософії, викладач кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II (Україна).

Imre Szakál – Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College (Ukraine).

E-mail: szklmr@gmail.com